

Research Paper

Explain the role of empowerment in the economic sustainability of rural settlements around the city of Hamadan (case study of villages in the central part)

Hooshang Maleki¹, Azita Rajabi^{*2}, Simin Armaghan³

1. PhD student, Department of Geography and Rural Planning, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3. Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Yadgar Imam Khomeini (RA) Shahrari Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

PP: 243-260

Use your device to scan and
read the article online

Keywords:

*Empowerment,
Economic
Sustainability, Hamadan
city, rural residents.*

Abstract

Empowerment is effective in increasing the welfare and improving the livelihood of rural residents. But for various reasons, the role of empowerment of rural residents in planning and policy-making has not been considered. The present study, in a descriptive-analytical manner, has assessed the position of rural empowerment in the economic sustainability of rural settlements. The statistical population of this study is a rural settlement in the central part around the city of Hamedan. From the total statistical population, 50 settlements were randomly selected. Selection of rural settlements using stochastic combined sampling includes relative or stratified sampling. Cochran sampling method was used to generalize the obtained information to the whole statistical population. The sample size is equal to 382 random households. Descriptive and inferential statistics (Kendall Taubi, correlation and path analysis) were used to analyze the data. The results show that there is a positive and significant relationship between empowerment and economic stability in the villages around the metropolis of Hamadan at the alpha level of 0.01, so that with increasing empowerment of villagers in the studied villages, their economic stability. It also increases, the most general effect of empowerment on access to sales markets (0.551) and the least effect on economic diversity (0.126). Empowerment of villagers in the study area, which has taken place in the form of development programs. It has increased employment in services and increased investment, easy access of villagers to financial and credit services, access to sales markets and non-governmental investments in various fields.

Citation: Maleki, H; Rajabi, A & Armaghan, S. (2024). **Explain the role of empowerment in the economic sustainability of rural settlements around the city of Hamadan (case study of villages in the central part)**. *Geography(Regional Planning)*, Special Issue, Number 2, 243-260.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.281025.3016

*** Corresponding author:** Azita Rajabi, **Email:** rajabiazita04@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Increasing the capabilities of the villagers has provided their cooperation in the process of planning development activities in rural areas; Therefore, the villagers are interested in interfering in their destiny and finally, by improving the economic capacities of the rural areas, the economic stability of the villagers is guaranteed. In this framework, since the rural settlements of the studied area are located in the vicinity of Hamadan metropolis and have been facing problems and problems in achieving various dimensions of development, especially economic development, for a long time; The importance of empowering the villagers and paying attention to the obstacles to empowering the villagers in the villages of this region, as well as the importance of economic development and improving the living standards of the villagers on the outskirts of the cities and the fact that the most vulnerable and poor people in the countries live in the rural areas require scientific knowledge. and get more details on the issue of empowering villagers and economic development of rural settlements; Because this type of recognition has helped greatly to reduce poverty and raise the living standards of rural settlements, especially in the study area, and the effect of villagers' ability on the economic development of rural settlements in the study area, to advance development plans and programs. It reveals the rural economy. Based on this foundation, the main problem of the current research is to explain the role of empowering villagers in the economic stability of rural settlements around Hamedan city and seeks to answer this question: What effects does empowering villagers have on the economic stability of rural settlements around Hamedan city?

Methodology

This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of the nature of the method. In order to collect information based on available documents and using scientific articles, books, reports and information available in government organizations and institutions, it has been done in both library and field methods. The geographical area of this research is the

villages located around Hamedan metropolis. Also, according to the statistics announced by the Management and Planning Organization of Hamedan province in 2015, out of 18,364 households in the central part of Hamedan city, 382 households were selected for research through the Cochran formula and based on simple random sampling. In this regard and in order to answer the research questions, a questionnaire related to the indicators, items and measures of the influencing component (independent variable, empowerment) and the influencing component (dependent variable, economic stability) was prepared in three sections. In the first part, the personal characteristics of gender, age, position, educational qualification, etc., in the second part of the body of questions, which were set in the form of closed answers using a five-point Likert scale, and in the third part, one to three open-ended questions related to the presentation Comments and suggestions were used.

Results and Discussion

Based on the field findings of the research, out of the total questionnaire distributed among the respondents of the studied villages, the rate is 8% in Abro village, in Elvand Kouh Gharbi, Chah Dasht and Sangistan villages, it is 12%, in Elvand Kouh East, Gonbad and Hagmataneh villages 6 The percentage was 20% in Jihun Dasht and 18% in Shurdasht. It should be noted that the distribution of this amount of questionnaires among the investigated villages has been determined using the proportional method.

The analysis of numerical average results from the calculation of indicators of market access, agricultural product insurance, investment, employment increase, credit access, economic diversity and income increase in the stability of the rural economy among the respondents indicates that the average values obtained in 5 The index of increase in income, access to the market, access to credits, increase in employment and investment from the theoretical mean of utility 3 and other indicators are also evaluated lower than the theoretical mean. The significant difference obtained at the alpha level of 0.05 shows that the indicators of agricultural products insurance and economic diversity are higher than the alpha level of 0.05% and are

not significant and the rest of the indicators are less. They are alpha, meaningful and effective

Conclusion

The villages around the city of Hamadan (Qasim Abad, Hassan Abad, Yeken Abad, Shorin, Cheshme Malek, etc.) are among the most important centers of settlement of migrant populations from villages and even small towns. Due to the privilege of proximity and coexistence with the city of Hamadan, these villages have faced economic changes, including the deterioration of the agricultural sector, which is the most important economic pillar and the biggest source of income for rural households, especially in terms of job opportunities and benefiting from infrastructure services. This issue has become the basis for the excessive growth of the population in this type of village. For this purpose and in order to deal with social and economic crises, measures have been taken in

the development planning to empower the villagers in order to achieve economic stability in the studied area. The measures taken have led to the relative improvement of the situation of rural households and the relative stability of the rural economy.

The findings showed that the average of the sustainability items of the rural economy is at a suitable level, although the nature of the activities in these villages has moved away from the first economic sector, namely agriculture, which has a production nature, and has approached the third sector of the economy, which is service and residential. Activities such as land trading have been formed and have caused a change in consumption patterns, an increase in land prices, a decrease in the ownership of villagers and their environmental rights to resources (especially land), a decrease in crops, a change in cultivation patterns, and an increase in energy consumption.

References

1. Akhter, J. & Cheng, Kun,. (2020). Sustainable Empowerment Initiatives among Rural Women through Microcredit Borrowings in Bangladesh, *Sustainability* ,12(6):22-75.
2. Bagdali Rad, Vahid, Maleki, Shahram. (2019). Identifying effective criteria on social and economic sustainability in rural areas of Iran, *Human Geography Research* 52(1): 147-163. [In Persian]
3. Cheraghi, Babak, Torabi, Taghi, Mohammadi, Timur, Taqvi, Mahdi. (2018). Investigating the factors of non-realization of sustainable economic growth from the perspective of social capital in Iran's economy, *Economic Growth and Development Research Quarterly* 9 (34): 77-98. [In Persian]
4. Cheston, S., & Khun, L. (2002). Empowering women through microfinance. Daley-Harris San (ed). Bloomfield, Connecticut.
5. Cvetanovic, S., Despotovic, D. & Filipovic, M. (2015). The Concept of Social Capital in Economy Theory. *Science Review Article*, 61(4): 73-84.
6. Drolet, J. (2010). Women, micro credit and empowerment in Cairo, Egypt, *International Social Work*.
7. Duflo, Esther. (2012). Women Empowerment and Economic Development, *Journal of Economic Literature*. 50(4): 1051-1079.
8. Eastly, W. (2006). Social cohesion, institution and growth, *Economics and Politics*, 18 (2), 103-105.
9. Elsheikh, S., & Elamin, S. (2013). The Economic Empowerment of Urban Women in Sudan: Empirical Analysis. *The Journal of American Academy of Business*, Cambridge Vol. 19 (1).
10. Evans, E. N. (2010). Liberation Theology, Empowerment Theory and Social Work Practice with
11. Fernandez, S., & Moldogaziev, T. (2015). Employee Empowerment and Job Satisfaction in the U.S. Federal Bureaucracy: A Self-Determination Theory 16. Perspective, the *American Review of Public Administration*, 45 (4): 375-401.
12. Ferroni. (2008). Development under condition of inequality and distrust: social cohesion in Latin America. *International Food Policy Research Institute. Discussion Paper*, 1-77.

13. Fetterman, David. M., & Wandersman, Abraham. (Eds.). (2005). Empowerment evaluation principles in practice. Guilford Press.
14. Ghasemi, Yarmohammed, Azizi, Zahra, Mehdizadeh, Hossein. (2019). How rural women perceive their empowerment, *Journal of Social Development* 14 (56): 1-30. [In Persian]
15. Hancer M., and Georg T. (2005). Psychological empowerment of non-supervisory employees working in full-service hospitality. *Management*. 22. PP:3-5.
16. Hazel Jean L. Malapit., Suneetha Kadiyala., Agnes R. Quisumbing., Kenda Cunningham., Parul Tyagi. (2015). Women's Empowerment Mitigates the Negative Effects of Low Production Diversity on Maternal and Child Nutrition in Nepal, *Journal of Development Studies*, 51(8), 1097–1123.
17. Heydari Sarban, lawyer. (2011). Empowerment is an essential step in achieving rural development (case study: Mashgin Shahr city), *Geographical Research Journal* 27(3): 169-188. [In Persian]
18. Holmstrom, I., & Roing, M. (2010). The relation between patient-centeredness and patient empowerment: A discussion on concepts. *Patient Education and Counseling*, 79, 167–172. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2009.08.008>.
19. Kimiaei, Seyyed Ali (2018), methods of empowering women heads of the household, *Refah Social Welfare Journal* 11(40), 63-92. [In Persian]
20. Kyem, P.A.K. (2004). Power, Participation, and Inflexible Institutions: An Examination of the Challenges to Community Empowerment in Participatory GIS Applications. *Cartographica*, 38(3&4):5-17.
21. Machmuddah, Z, Tristiarini, N, & Wismantoro, Y. (2020). Empowering Viiiage Women to Improve Family Economy. *International Journal of Sustainability, Education, and Global Creative Economic (IJSEGCE)*, 3(3): 560-565.
22. Marcellus, Ikeanyibe Okey. (2009). Development Planning in Nigeria: Reflections on the National Economic Empowerment and Development Strategy (Needs) 2003-2007. *Journal of Social Sciences*, 20:197 - 210.
23. Namvong S. and Bacongus R. (2010). The farmer-driven approach and its contributions to farmer empowerment in the village extension system of Lao People, s Democratic Republic. *Middle-East Journal of Scientific Research*. 6(2):108-116.
24. North, D. C. Joseph, J. W. & Barry, R. (2009). Violence and social orders: A conceptual Framework for Interpreting Recorded human history. Cambridge University Press.
25. Oxoby, R. J. (2000). Understanding social inclusion, social cohesion and social capital: Department of Economics. University of Calgary. *Economic Research paper*, 9.
26. Salehi Chegani, Mojtabi, Rahimian, Mahdi, Gholamrezaei, Saeed. (2017). Analyzing the strategies of microcredit funds in empowering rural women (case study: Lorestan province), *Journal of Economic Research and Agricultural Development of Iran (Agricultural Sciences of Iran)* 49 (4): 675-687. [In Persian]
27. Santos, Paulo and Barrett, Christopher. (2010). Identity, Interest and Information Search in a Dynamic Rural Economy. *World Development*, 38 (12): 1788–1796.
28. Shafii Thabit, Nasser, Herati Fard, Saeeda. (2014). The impact of tour guides' participation in the sustainability and development of local settlements (case study: Tehran and Alborz region), *Tourism Planning and Development Journal* 13, 119-93. [In Persian]
29. Shojaei, Zahra. (2000). Women's empowerment seminar series, the participation of the presidential women's department in Iran, Tehran. Center publication. [In Persian]

30. Sillberfein, Marilyn. (2004). Settlement form and Rural Development: Scattered Versus Clustered Settlement, 80. (5): 258-261.
31. Vaezzadeh, Sajdeh, Ayaseh, Ali. (2015). The components of social sustainability in Iran's development programs, Iranian Journal of Social Development Studies 7 (2): 45-59. [In Persian]
32. Vedadi, Ahmad, Mehrara, Ahmad. (2012). Investigating the relationship between psychological empowerment and organizational commitment (case study: tax affairs departments of Tehran), Tax Research Journal 66, 161-180. [In Persian]
33. Yari Hesar, Aristotle; Parishan, Majid and Heidari Sarban, Lawyer. (2018). Assessing the Impact of Financial Reforms on the Sustainability of Rural Economic Indicators, Case Study: Villages in Sardabeh, Rural Research, Volume 8, Number 3, pp: 536-553.
34. Yasuri, Majid, Javan, Farhad. (2014). Analysis of the limits of diversification of the rural economy (case study: Ashkur Alia Dehistan), Space Economy and Rural Development 4 (3): 19-37. [In Persian]
35. Zahedi Mazandarani, Mohammad Javad. (2010). Empowerment, encyclopedia of the organization of village councils and municipalities. First edition, Ministry of Interior Publications, Tehran. [In Persian]
36. Zezza, A., Gero, C. Benjamin, D. & Paul, W. (2009). Rural Income Generating Activities: whatever Happened to the Institutional Vacuum? Evidence from Ghana, Guatemala, Nicaragua and Vietnam, world Development Vol.37, No.7, PP.1297-1306.

مقاله پژوهشی

تبیین نقش توانمندسازی در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی پیرامون شهر همدان
(مورد مطالعه روستاهای بخش مرکزی)

هوشنگ ملکی: دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

آزیتا رجبی*: دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

سیمین ارمغان: استادیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده	اطلاعات مقاله
توانمندسازی در افزایش رفاه و بهبود معیشت ساکنان روستایی اثرگذار است؛ اما به دلایل مختلف جایگاه توانمندسازی ساکنان روستایی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها مورد توجه قرار نگرفته است. پژوهش حاضر، به شیوه توصیفی تحلیلی، جایگاه توانمندسازی روستایی را در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مورد سنجش قرار داده است. جامعه آماری این تحقیق سکونتگاه روستایی دارای سکنه بخش مرکزی پیرامون شهرستان همدان است. از کل جامعه آماری ۵۰ سکونتگاه به صورت تصادفی انتخاب شدند. انتخاب سکونتگاه‌های روستایی با استفاده از نمونه‌گیری ترکیبی تصادفی شامل نمونه‌گیری نسبی یا طبقه‌ای است. برای تعمیم اطلاعات به دست آمده به کل جامعه آماری، از روش نمونه‌گیری کوکران استفاده شد. حجم نمونه انتخاب شده برابر با ۳۸۲ خانوار به صورت تصادفی است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی و استنباطی (کندل تائوبی، همبستگی و تحلیل مسیر) استفاده شد. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد بین توانمندسازی و پایداری اقتصادی در روستاهای پیرامون کلانشهر همدان در سطح ۰/۰۱ آلفا رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد، به طوری که با افزایش توانمندسازی روستاییان در سطح روستاهای مورد مطالعه، میزان پایداری اقتصادی آنها نیز افزایش می‌یابد و همچنین بیشترین اثر کلی توانمندسازی بر دسترسی به بازارهای فروش (۰/۵۵۱) و کمترین اثر آن بر تنوع اقتصادی (۰/۱۲۶) می‌باشد. توانمندسازی روستاییان در محدوده مورد مطالعه که در قالب برنامه‌های توسعه اتفاق افتاده است موجب افزایش اشتغال در زمینه‌های خدماتی و افزایش سرمایه‌گذاری، دسترسی راحت روستائیان به خدمات مالی و اعتباری، دسترسی به بازارهای فروش و سرمایه‌گذاری‌های غیر دولتی در زمینه‌های مختلف شده است.	شماره صفحات: ۲۴۰-۲۴۳ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید
	واژه‌های کلیدی: توانمندسازی، پایداری اقتصادی، شهرستان همدان، ساکنان روستایی.

استناد: ملکی، هوشنگ؛ رجبی، آزیتا؛ ارمغان، سیمین (۱۴۰۲). تبیین نقش توانمندسازی در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی پیرامون شهر همدان (مورد مطالعه روستاهای بخش مرکزی). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ویژه‌نامه، شماره ۲، صص ۲۴۳-۲۶۰.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.281025.3016

* **Corresponding author:** Azita Rajabi, **Email:** rajabiazita04@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقدمه

توانمندسازی روستاییان از جمله مؤلفه‌های مهم در توسعه پایدار است و بیشتر کشورها نیز دریافته‌اند که بدون توانمندی روستاییان توسعه پایدار محقق نخواهد شد. بنابراین توانمندسازی روستاییان فرآیندی پویاست که آنان را برای دستیابی بیشتر به منابع و کنترل بر زندگی کمک می‌کند و موجب حس استقلال و اعتماد به نفس بیشتر آنها شده و عزت نفس آنها را افزایش می‌دهد، یعنی موجب بهبود تصویری می‌شود که روستاییان از خودشان دارند (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲). در واقع توانمندسازی را به عنوان زیربنای توسعه و پایداری اقتصادی هر جامعه به ویژه جوامع روستایی در کشورهای در حال توسعه می‌توان قلمداد نمود. در این راستا توانمندسازی روستاییان به یکی از اولویت‌های اصلی توسعه پایدار در سراسر جهان تبدیل شده است. حتی در کشورهای پیشرفته نیز این عامل در نظر گرفته شده و توانمندسازی روستاییان به عنوان شاخص قابل توجهی برای پایداری موفقیت و رفاه آنان منعکس شده است (Akhter&cheng, 2020:2). در واقع هدف از توانمندسازی روستاییان این است که تلاش نمایند مهارت‌ها و توانایی‌هایشان را برای کنترل عاقلانه بر زندگی افزایش داده و بر ضعف‌هایشان غلبه نمایند و جنبه‌های اقتصادی زندگی‌شان را بهبود بخشند (کیمیایی، ۱۳۹۰: ۶۲). توانمندسازی روستاییان توانایی آنان در دسترسی و استفاده از منابع را افزایش داده و با بهبود اثربخشی عملکرد جمعی منافع اقتصادی جامعه روستایی را تأمین می‌نماید (چراغی، ۱۳۹۸: ۷۸). افزایش توانمندی در جوامع روستایی می‌تواند میزان بروز نوآوری و خلاقیت را در تولید محصول و افزایش بهره‌وری و اثربخشی و میزان بازده محصولات در واحد سطح و همچنین در راستای بازاریابی بهینه محصولات کشاورزی و غیره افزایش داده و از این طریق به بهبود شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی کمک نماید (Woolcock, 2017: 14). پر واضح است در جوامع روستایی توانمند، کاهش نوسان‌های اقتصادی، افزایش امنیت دارایی‌های فیزیکی و ذهنی افراد موجب تشکیل نهادهای بهتر و محیط سیاسی با ثبات تر، اثر بخشی بیشتر نهادهای و سازمانها، کیفیت بالاتر سیاست‌های توسعه و در نتیجه رشد درآمد سرانه و توسعه پایدار اقتصادی می‌شود (حیدری ساربان، ۱۳۹۱: ۱۶۵) افزایش توانمندی روستاییان موجب همکاری آنان در فرآیند برنامه‌ریزی فعالیت‌های توسعه‌ای در مناطق روستایی را فراهم نموده است؛ بنابراین روستاییان علاقمند به دخالت در سرنوشت خویش شده و در نهایت با ارتقای ظرفیت‌های اقتصادی مناطق روستایی، پایداری اقتصادی روستاییان تضمین می‌گردد. در این چهارچوب، از آنجا که سکونتگاه‌های روستایی ناحیه مورد مطالعه، در پیرامون کلانشهر همدان قرار گرفته‌اند و از دیرباز با مسائل و مشکلاتی در دستیابی به ابعاد توسعه مختلف توسعه به ویژه توسعه اقتصادی روبه رو بوده‌اند؛ اهمیت موضوع توانمندسازی روستاییان و توجه به موانع توانمندسازی روستاییان در روستاهای این ناحیه و نیز اهمیت توسعه اقتصادی و ارتقاء سطح معیشت روستاییان حاشیه کلانشهرها و اینکه بیشترین افراد آسیب پذیر و فقیر در کشورها، در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، ایجاب میکند تا شناخت علمی و دقیقتری از مسأله توانمندسازی روستاییان و توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی به دست آوریم؛ زیرا این نوع شناخت کمک شایانی به کاهش فقر و بالا بردن سطح زندگی سکونتگاه‌های روستایی به ویژه در ناحیه مورد مطالعه کرده و تأثیر توانمندی روستاییان در توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی ناحیه مورد مطالعه، برای پیشبرد برنامه‌ها و طرح‌های توسعه اقتصادی روستایی را آشکار می‌نماید. بر این شالوده، مسئله اصلی پژوهش حاضر تبیین نقش توانمندسازی روستاییان در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی پیرامون شهر همدان بوده و در پی پاسخگویی به این پرسش است: که توانمندسازی روستاییان چه اثراتی در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی پیرامون شهر همدان دارد؟

به طور خلاصه می‌توان محورهای اساسی مورد تأکید در مطالعات، در ارتباط با معیارهای توانمندسازی روستاییان در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی را در قالب موارد ذیل مطرح نمود:

خودتعیینی^۱ که به معنای احساس آزادی افراد در مورد چگونگی انجام کارهای خود می‌باشد (ودادی و مهر آرا، ۱۳۹۲: ۱۶۳)، شایستگی^۲ به آن معنا است که افراد اعتقاد دارند که مهارت و توانایی لازم برای انجام کارهای خود را دارند (Hancer& Georg, 2005:3-5) تاثیر^۳ به معنای آن است که به افراد اجازه داده شود تا اینکه تأثیر واقعی بر محیط اطراف خود داشته باشند

1. Self- determination

2. Competence

3. Impact

(Namvong & Bacongus, 2010:108-116) و در نهایت اعتماد^۱ به معنی آن است که افراد احساس کنند که با آن‌ها منصفانه و یکسان برخورد خواهد شد (Fernandez & Moldogaziev, 2015:376-377).

مبانی نظری

روستاییان نقش حیاتی و جایگاه ویژه‌ای در نیل به اهداف توسعه به ویژه توسعه پایدار اقتصادی در هر جامعه‌ای دارند (Baig et al, 2018:11). بر همین اساس موضوع پایداری، سرلوحه تمامی برنامه‌ها و فعالیت‌های توسعه روستایی بوده و ماهیت فرایند توسعه پایدار روستایی از پایداری اقتصادی روستاها نشأت خواهد گرفت. بنابراین پایداری اقتصادی به تداوم و پایداری تولید و درآمد، مقاومت در برابر چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و طبیعی اشاره دارد. همچنین، پایداری نظام اقتصادی در مناطق روستایی «به معنی تقویت مبانی اقتصاد و دستیابی به امنیت اقتصادی از نظر دسترسی به معیشت پایدار، در امور مستمر و با ثبات، اشتغال سودمند و منابع مالی قابل اتکا و در نهایت، فناوری مقتضی و همساز با محیط و با بهره‌برداری از منابع انسانی است. بنابراین عامل اصلی پایداری اقتصاد روستایی، توانمندسازی روستاییان و نظام تولید روستایی، تنوع تولید و ثبات قیمت محصولات، رشد مداوم تولید، کنترل و مقاومت در برابر عوامل مخرب طبیعی است. در واقع توانمندسازی بعنوان فرآیندی پویا می‌تواند ساختارهایی را که باعث شده روستاییان در حاشیه نگه داشته شوند دگرگون ساخته و با اعطای قدرت به افراد جامعه روستایی موجب بسیج انگیزه‌های درونی آنان شده و توسعه روستایی به ویژه توسعه پایدار اقتصادی را شتاب بخشد (حیدری ساریان، ۱۳۹۱: ۱۷۴).

در همین راستا در زمینه جایگاه توانمندسازی در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مطالعات متعددی صورت گرفته است؛ که به طور خلاصه به چند مورد از مهمترین پژوهش‌های صورت گرفته اشاره می‌شود (جدول ۱).

جدول ۱. خلاصه مطالعات انجام شده در زمینه موضوع مورد تحقیق

عنوان پژوهش	نتایج پژوهش	پژوهشگران
Empowering Viiiage Women To Improve Family Economy	توانمندسازی روستاییان روشی برای بهبود اقتصاد خانواده‌ها و یکی از راه‌حل‌های کاهش فقر و سطح بالای بیکاری می‌باشد.	Machmuddah et al. (2020)
TheEconomic Empowerment of Urban Women in Sudan	دسترسی به شغل مناسب، داشتن قدرت تصمیم‌گیری، کنترل بر منابع و تحصیلات بالا موجب توانمندی خانوارهای روستایی به ویژه زنان شده است.	Elsheikh& Elamin. (2016)
Women Empowerment and Economic Development	توانمندسازی باعث رفاه خانوارهای روستایی شده و تغذیه و بهداشت آنها را بهبود بخشیده و تاب‌آوری آنها در مقابل بحران‌های اقتصادی را نیز افزایش می‌دهد.	Duflo. (2012)
Identity, Interest and Information Search in a Dynamic Rural Economy	عامل اصلی پایداری اقتصاد روستایی، توانمندی روستائیان و نظام تولید روستایی در برابر قدرت بازار، چالش‌های حاصل از تغییر و تحولات بازار و مخاطرات محیطی است.	Santos et al.(2010)
Development Planning in Nigeria: Reflections on the National Economic Empowerment and Development Strategy 2003-2007	ایجاد ارزش در افراد، ایجاد اشتغال، کاهش فقر، ایجاد ثروت و توزیع مجدد منابع از نتایج توانمند سازی روستاییان است.	Marcellus. (2009)
Rural Income Generating Activities: whatever Happened to the Institutional Vacuum? Evidence	توانمندی موجب انباشت سرمایه، تحقیق و توسعه کشاورزی، سیاست‌های بازاری و دسترسی به اعتبارات خانوارهای روستایی می‌گردد.	Zezza et al. (2009)

¹. Confidence

		from Ghana, Guatemala, Nicaragua and Vietnam
Fetterman&Wandersman. (2005)	توانمندسازی مشتمل بر فرایندهای: آموزش با تأکید بر افزایش خودتأکیدی ذینفعان. ب) تسهیلگری با تأکید بر راهنمایی‌های ذینفعان به سمت شناخت و اولویت بندی مشکلات شان. ج) حمایت با تأکید بر ایفای نقش حمایتی دست اندرکاران دولتی از ایده‌های افراد محلی. د) آشکارسازی با تأکید بر افزایش آگاهی و ایجاد انگیزه در افراد جامعه محلی برای همراهی با دیگر عوامل برنامه‌های توسعه (ه) آزادسازی با تأکید بر خلق فرصت و رهایی افراد از قیدهای گذشته است.	Empowerment evaluation principles in practice
حیدری ساربان (۱۳۹۱)	توانمند سازی از مهمترین ارکان توسعه روستایی بوده و موجب ارتقای مهارت‌های مدیریتی روستاییان، ارتقای قدرت روستاییان، مشارکت در تصمیم گیری‌ها و... شده است.	توانمندسازی گامی اساسی در جهت نیل به توسعه روستایی

با مرور مطالعات گذشته می‌توان به این نتیجه رسید که از توانمندی به عنوان زیر بنای پایداری اقتصادی هر جامعه نام می‌برند و اهمیت آن به حدی است که می‌توان آن را در شکوفایی اقتصادی تمام سکونتگاه‌های انسانی کشورهای توسعه یافته مشاهده نمود. چون توانمندسازی علاوه بر اینکه باعث افزایش معاملات اقتصادی بین روستاییان به ویژه روستاهای پیرامون شهرها می‌شود، به آنان در جهت دستیابی به پایداری اقتصادی نیز یاری می‌رساند. به نظر می‌رسد در توانمندسازی، بعد اقتصادی آن اهمیت زیادی دارد چرا که افزایش سطح توانمندی اقتصادی تأثیر فوق العاده مثبتی بر توانمندسازی کلی جامعه روستایی در منطقه دارد (Akhter&cheng, 2020:4). لذا برای حرکت در چهارچوب توسعه به ویژه در خصوص توسعه اقتصادی، توانمندی ابتدا باید از تغییرات در اهداف، ارزش‌های کاری و فعالیت در مناطق روستایی آغاز شود یعنی روستاییان بایستی در انجام فعالیت‌های خود ابتکار به خرج داده و کیفیت را فدای کمیت ننمایند (Windle, 2008: 12-14). بنابراین توانمندسازی اقتصادی فرآیندی است از پایین به بالا که طی آن، روستاییان بالاخص روستاییان پیرامون کلان شهرها با افزایش قابلیت‌های اقتصادی می‌توانند به نیازهای خود پاسخ داده و به حقوق و قدرت برابر دست یابند (Drolet, 2010:3). همچنین شرط لازم برای پیشرفت هر جامعه‌ای به‌ویژه جوامع روستایی، افزایش توانمندی و ظرفیت‌مندی افراد آن جامعه است. چون توانمند نمودن افراد روستاییان باعث می‌شود که آنان آزادی انتخاب، افزایش اقتدار و کنترل بیشتری بر منابع و تصمیماتی که زندگی آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد داشته باشند و در نتیجه کنترل بیشتری بر زندگی خود خواهند داشت. به عنوان مثال، انتخاب‌های افراد فقیر به میزان زیادی به دلیل نداشتن دارایی و ناتوانی در مذاکره با مؤسسات رسمی و غیررسمی محدود است. در واقع توانمند سازی برای مشارکت کامل در تمام بخش‌های زندگی اقتصادی برای ساخت اقتصادهای قویتر و دستیابی به اهداف مورد توافق در عرصه بین‌المللی برای توسعه و پایداری و همچنین بهبود کیفیت زندگی برای زنان، مردان، خانواده‌ها و جوامع ضروری است (UN WOMEN, 2016). توانمندسازی اقتصادی افراد روستایی به معنی ایجاد قابلیت‌های لازم برای کسب مسئولیت جمعی در فعالیت‌های اقتصادی به منظور دستیابی به یک زندگی بهتر و مدیر توسعه خود شدن است (زاهدی مازندرانی، ۱۳۸۹: ۲۷۶). فلذا توانمندسازی روستاییان با تاثیر بر شاخص‌های پایداری اقتصادی نظیر افزایش درآمد، افزایش اشتغال، بیمه محصولات کشاورزی، دسترسی به اعتبارات، تنوع اقتصادی، دسترسی به بازار، افزایش سرمایه‌گذاری می‌تواند نقش مهمی در کارایی نظام اقتصادی و در نهایت پایداری اقتصادی این جوامع داشته باشد (North, 2009; Ferroni, 2008; Toth, 2011; Oxoby, 2009; Eastly, 2006).

روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت روش از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی می‌باشد. به منظور جمع‌آوری اطلاعات بر مبنای اسناد فرادست و با بهره‌گیری از مقاله‌های علمی، کتاب‌ها، گزارش‌ها و اطلاعات موجود در سازمان‌ها و نهادهای دولتی به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است. قلمرو مکانی این تحقیق، روستاهای واقع در پیرامون کلان شهر همدان می‌باشد. همچنین طبق آمارهای اعلام شده توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان همدان در سال ۱۳۹۵ از ۱۸۳۶۴ خانوار بخش مرکزی شهرستان همدان تعداد ۳۸۲ خانوار از طریق فرمول کوکران و بر اساس نمونه‌گیری تصادفی ساده، برای انجام تحقیق انتخاب شدند. در همین رابطه و جهت پاسخگویی به پرسش‌های تحقیق، پرسشنامه‌ای در ارتباط با شاخص‌ها، گویه‌ها

و سنجه‌های مؤلفه اثرگذار (متغیر مستقل، توانمندسازی) و مؤلفه اثرپذیر (متغیر وابسته، پایداری اقتصادی) در سه بخش تنظیم گردید. در بخش اول به مشخصات فردی جنس، سن، پست، مدرک تحصیلی و... بخش دوم بدنه سؤالات که به صورت پاسخ بسته و با استفاده از مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت تنظیم شد و بخش سوم یک الی سه سؤال پاسخ باز در ارتباط با ارائه نظرات و پیشنهادات استفاده گردید.

جدول ۲. شاخص‌ها و مولفه‌های تحقیق در زمینه توانمندسازی روستاییان (متغیر اثرگذار)

ابعاد	شاخص	گویه	پایایی
توانمندسازی روستاییان	خود تعیینی	تفویض اختیار- حضور داوطلبانه روستاییان در اجرای پروژه‌ها- تشکیل و ایجاد نهادهای مختلف در روستا- عضویت روستاییان در گروه‌ها و نهادهای مردمی	۰/۶۸۹
	اعتماد و اطمینان	توجه و اعتماد به تصمیم‌گیری‌های ساکنین روستا- میزان اعتماد روستاییان نسبت به تصمیمات شورا و دهیاری- اعتماد و اطمینان ساکنین روستا نسبت به یکدیگر	۰/۷۴۲
	همدلی و پاسخگویی	همکاری و صمیمیت بین نهادهای تصمیم‌گیرنده - همدلی و دلسوزی مسئولین و مدیران با مردم- دلسوزی و همدلی ساکنین روستا با یکدیگر	۰/۷۳۵
	شایستگی	استفاده از تجارب افراد بومی در حل مسائل- انتخاب و انتصاب افراد بومی توانمند - عدالت در دسترسی به امکانات	۰/۶۵۸
	شفاف سازی	شفافیت در تصمیم‌گیری‌های نهادهای مسئول- شفافیت در هزینه کرد اعتبارات تخصیص یافته- تهیه و ارائه گزارش از روند اجرای پروژه‌ها -	۰/۸۳۳
	تاثیر و اثربخشی	تاثیر برنامه‌های اجرا شده در میزان مشارکت روستاییان- اثرگذاری برنامه‌های اجرا شده در تنوع اقتصادی - اثرگذاری برنامه‌های اجرا شده در افزایش سرمایه‌گذاری	۰/۷۱۵

ماخذ: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۹

پرسشنامه شامل ۶ شاخص و ۲۳ گویه مربوط به توانمندی روستاییان (جدول ۲) و ۱۲ گویه است که در رابطه با پایداری اقتصادی تدوین شد (جدول ۳). پایایی ابزار گردآوری داده‌ها برای مؤلفه اثرگذار توانمندسازی با استفاده از آلفای کرونباخ برای هریک از شاخص‌های خود تعیینی، اعتماد و اطمینان، همدلی و پاسخگویی، شایستگی، شفاف سازی و تاثیر و اثربخشی به ترتیب ۰/۷۴۲/۶۸۹، ۰/۰۶۵۸/۷۳۵، ۰/۰۸۳۳ و ۰/۷۱۵ به دست آمد. همچنین پایایی ابزار گردآوری داده‌ها برای مؤلفه اثرپذیر پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی با استفاده از آلفای کرونباخ برای هریک از شاخص‌های دسترسی به بازار، بیمه محصولات کشاورزی، سرمایه‌گذاری، افزایش اشتغال، دسترسی به اعتبارات، تنوع اقتصادی و افزایش درآمد به ترتیب ۰/۷۲۴، ۰/۷۱۱، ۰/۶۳۵، ۰/۶۱۹، ۰/۷۶۲، ۰/۸۰۲ و ۰/۷۸۹ به دست آمد (جدول ۳) که نشانگر قابلیت اعتماد ابزار برای هریک از شاخص‌ها می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش کمی و با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی (همبستگی، کندال تائوبی، رگرسیون و تحلیل مسیر) صورت گرفت.

جدول ۳. شاخص‌ها و مولفه‌های تحقیق در زمینه پایداری اقتصادی (متغیر اثرپذیر)

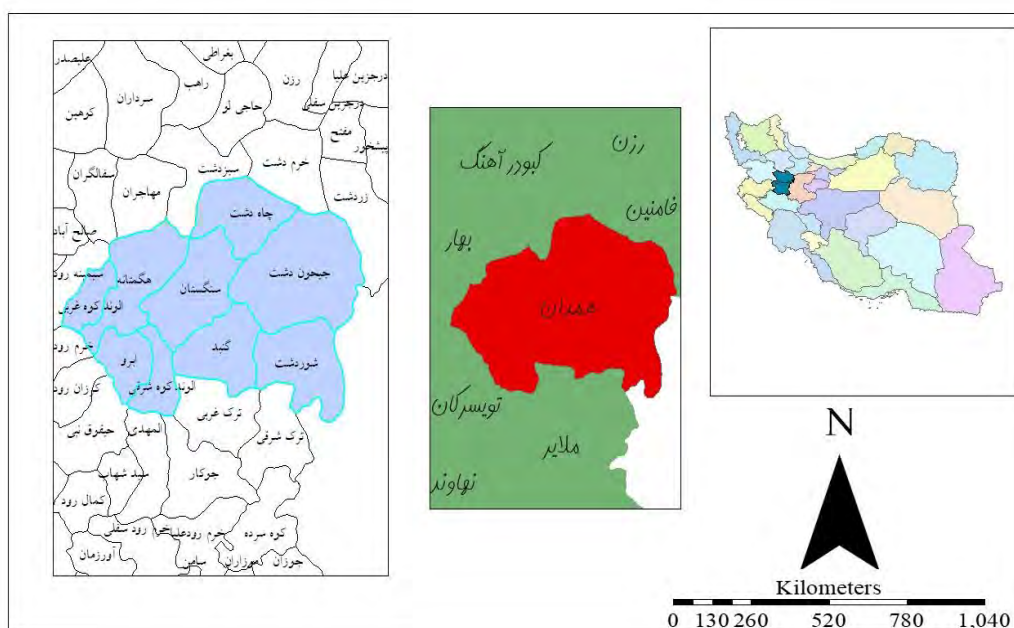
ابعاد	شاخص	گویه	پایایی
توانمندسازی روستاییان	دسترسی به بازار	افزایش بازارهای فروش محصولات روستاییان- گسترش تاسیسات زیربنایی ارتباطی جهت دسترسی به بازارهای فروش- افزایش تنوع در ایجاد و احداث بازارهای فروش- افزایش وسایل حمل و نقل ارتباطی جهت دسترسی به بازارهای فروش	۰/۷۲۴
	بیمه محصولات کشاورزی	بهبود میزان خسارت‌های پرداخت شده به روستاییان- گسترش بیمه محصولات روستاییان در برابر حوادث طبیعی	۰/۷۱۱
	سرمایه گذاری	افزایش میزان پس‌انداز خانوارهای روستایی- میزان جذب سرمایه‌های غیر دولتی - افزایش تعداد سرمایه‌گذاران در فعالیتهای تولیدی روستایی	۰/۶۳۵
	افزایش اشتغال	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید- افزایش زمینه‌های اشتغال روستاییان- افزایش اشتغال زنان روستایی- افزایش اشتغال در فعالیتهای کشاورزی و غیرکشاورزی	۰/۶۱۹
	دسترسی به اعتبارات	کاهش نرخ بهره تسهیلات واگذار شده به روستاییان- تسهیل در فرایند واگذاری اعطای تسهیلات - افزایش دسترسی روستاییان به خدمات اعتباری و وام	۰/۷۶۲
	تنوع اقتصادی	تنوع در تولید محصولات روستاییان- توسعه و افزایش حجم مبادلات اقتصادی- افزایش تولید در محصولات غیر کشاورزی	۰/۸۰۲

	افزایش درآمد روستاییان - افزایش قیمت محصولات روستاییان - افزایش تنوع در منابع درآمدی روستاییان	افزایش درآمد	۰/۷۸۹
--	--	--------------	-------

محدوده مورد مطالعه

شهرستان همدان در محدوده مدار ۴۸ درجه و ۳۵ دقیقه طول شرقی و ۳۴ درجه و ۵۲ دقیقه عرض شمالی از نصف النهار گرینویچ واقع شده است. این شهرستان در گستره‌ای به مساحت ۲۸۳۱ کیلومتر مربع، معادل ۲۱ درصد از مساحت استان واقع شده است. بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن آبان ماه سال ۱۳۹۵ و بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، این شهرستان مشتمل بر دو بخش (مرکزی و شفاء)، ۴ شهر (همدان، مریانج، قهاوند و جورقان)، ۹ دهستان و ۱۲۶ روستا می‌باشد که با ۶۷۶۱۰۵ نفر جمعیت ۳۷ درصد جمعیت استان را به خود اختصاص داده است (نقشه ۱). شایان ذکر است که طی دهه‌های اخیر گسترش شهر همدان و جمعیت‌پذیری متأثر از آن در ناحیه، موجب استفاده بیش از حد از منابع طبیعی ناحیه موردنظر شده و به لحاظ کشاورزی، تأمین آب شرب و صنعت چالش‌هایی را ایجاد کرده است. همچنین روستاهای پیرامون شهر همدان از جمله مهم‌ترین کانون‌های استقرار جمعیت‌های مهاجر از روستاها و حتی شهرهای کوچک به شمار می‌آید؛ این روستاها به دلیل برخورداری از امتیاز مجاورت و همزیستی با شهر همدان به‌ویژه در ابعاد فرصت‌های شغلی و بهره‌مندی از خدمات و زیرساخت‌ها از مزیت‌های بسیاری بهره‌مند بوده و باعث شده شرایط اقتصادی خاصی در ناحیه مورد مطالعه ایجاد شود.

بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ از کل جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر شاغل در نقاط روستایی شهرستان همدان در سال ۱۳۹۰ به ترتیب حدود ۵۳/۱ درصد در بخش کشاورزی، میزان ۲۸/۵ درصد در بخش صنعت و معادل ۱۸ درصد در بخش خدمات مشغول به فعالیت بوده‌اند. در ناحیه مورد مطالعه ارتباط مکمل بین بخش‌های صنعت، کشاورزی و خدمات برقرار نشده و رویکردهای برنامه‌ریزی توسعه‌ای به توسعه‌ای هماهنگ و هم‌نوا بین بخش‌های مختلف اقتصادی با مشارکت گسترده گروه‌های انسانی دست نیافته است به‌طوری‌که گرایش به فعالیت‌های خدماتی کاذب و توسعه کارگاهی را در بین روستاییان به ویژه در روستاهای پیرامون شهر همدان افزایش داده است و این مسئله موجب بی‌تعادلی بین شاغلین بخش‌های اقتصادی شده است. همچنین بر اساس اطلاعات گردآوری شده در سال ۱۳۶۲، مجموع اراضی دایر کشاورزی (آبی و دیم) ۴۰۳۲۹۷ هکتار بوده که در سال ۱۳۷۲ به ۲۳۳۶۸۱ هکتار در سال ۱۳۸۲ به ۱۱۶۳۸۵ هکتار و در سال ۱۳۹۲ این اراضی کاهش یافته است حتی در روستاهای نزدیک شهر همدان، روستاهای سیمین، خاکو، چشمه ملک و قاسم آباد سطح زیر کشت اراضی، کاهش یافته و زمین‌های قابل کشت تغییر کاربری داده‌اند. لذا با توجه به تمرکزگرایی بیشتر در این روستاها به واسطه مجاورت با شهر همدان، پدیده ادغام و خوردگی و در نتیجه تغییرات کاربری اراضی مجاور شهری آشکار شده و میزان دگردیسی کالبدی و عملکردی روستاهای پیرامون شهری با سرعت بیشتری نمود پیدا کرده است.

شکل ۱. موقعیت سیاسی استان و شهرستان همدان، مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان همدان

یافته‌های تحقیق

بر اساس یافته‌های میدانی تحقیق از کل پرسشنامه توزیع شده در بین پاسخگویان روستاهای مورد مطالعه، میزان ۸ درصد در دهستان ابرو، در دهستانهای الوند کوه غربی، چاه دشت و سنگستان به میزان ۱۲ درصد، در دهستانهای الوند کوه شرقی، گنبد و هگمتانه ۶ درصد، در دهستان جیحون دشت ۲۰ درصد و در دهستان شوردشت ۱۸ درصد بوده است. لازم به ذکر است که توزیع این میزان پرسشنامه در بین روستاهای مورد بررسی با استفاده از روش نسبت به اندازه تعیین گردیده است.

تحلیل میانگین عددی حاصل از محاسبه شاخص‌های دسترسی به بازار، بیمه محصولات کشاورزی، سرمایه‌گذاری، افزایش اشتغال، دسترسی به اعتبارات، تنوع اقتصادی و افزایش درآمد در پایداری اقتصاد روستایی در بین پاسخگویان نشانگر بالا بودن مقادیر میانگین به دست آمده در ۵ شاخص افزایش درآمد، دسترسی به بازار، دسترسی به اعتبارات، افزایش اشتغال و سرمایه‌گذاری از میانه نظری مطلوبیت ۳ و سایر شاخص‌ها نیز کمتر از میانه نظری ارزیابی شده‌اند. تفاوت معنی‌داری به دست آمده در سطح آلفا ۰/۰۵ نشان می‌دهد که شاخص‌های بیمه محصولات کشاورزی و تنوع اقتصادی بالاتر از سطح آلفای ۰/۰۵ درصد می‌باشد و معنی‌دار نیستند و در بقیه شاخص‌ها کمتر از آلفا و معنی‌دار و اثرگذار می‌باشند (جدول ۴).

جدول ۴. میانه نظری شاخص‌های پایداری اقتصادی

مؤلفه‌ها	میانگین	درجه آزادی	معنی‌داری	تفاوت میانگین
دسترسی به بازار	۳/۱۰	۱۲۶	۰/۰۰۰	۰/۱۰
بیمه محصولات کشاورزی	۲/۴۶	۱۲۶	۰/۶۱۸	-۰/۵۴
سرمایه‌گذاری	۳/۱۷	۱۲۶	۰/۰۰۰	۰/۱۷
افزایش اشتغال	۳/۱۵	۱۲۶	۰/۰۰۰	۰/۱۵
دسترسی به اعتبارات	۳/۰۸	۱۲۶	۰/۰۰۰	۰/۰۸
تنوع اقتصادی	۲/۷۷	۱۲۶	۰/۰۵۳	-۰/۲۳
افزایش درآمد	۳/۱۱	۱۲۶	۰/۰۰۰	۰/۱۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

در ادامه پژوهش به منظور تحلیل رابطه بین مؤلفه‌های توانمندسازی روستاییان (شفاف‌سازی، شایستگی، همدلی و پاسخگویی، اعتماد و اطمینان، تاثیر و اثربخشی و خودتعیینی) متاثر از نوع و نحوه برنامه‌ریزی و شاخص‌های پایداری اقتصادی (دسترسی به

بازار، بیمه محصولات کشاورزی، سرمایه گذاری، افزایش اشتغال، دسترسی به اعتبارات، تنوع اقتصادی و افزایش درآمد) سکونتگاه-های روستایی ناحیه مورد مطالعه، از آزمون همبستگی پیرسون و کندال تاوویی استفاده شد. برای معنی دار بودن رابطه بین متغیرها اگر سطح معنی داری آزمون (sig) کمتر از ۵ درصد باشد، با ۹۵ درصد اطمینان می توان رابطه بین دو متغیر را ثابت نمود؛ بنابراین از نظر روستاییان و کارشناسان بین توانمندسازی روستاییان متأثر از نوع و نحوه برنامه ریزی و پایداری اقتصادی روستاهای ناحیه مورد مطالعه در سطح ۰/۰۱ آلفا رابطه معنی دار و مثبتی وجود دارد. به طوری که با اجرای برنامه ریزی ارتباطی و افزایش شاخص های توانمندسازی در سطح روستاهای مورد مطالعه میزان پایداری اقتصادی هر یک از روستاهای مورد مطالعه نیز افزایش می یابد (جدول ۵ و ۶).

جدول ۵. سنجش میزان همبستگی بین توانمندسازی و پایداری اقتصادی روستاها از دیدگاه روستاییان

متغیر		دسترسی به بازار	بیمه محصولات کشاورزی	سرمایه گذاری	افزایش اشتغال	دسترسی به اعتبارات	تنوع اقتصادی	افزایش درآمد
توانمندسازی	همبستگی پیرسون	۰/۵۲۵**	۰/۴۵۶**	۰/۵۱۲**	۰/۴۷۶**	۰/۴۲۹**	۰/۳۵۵**	۰/۲۹۶**
	کندال تاوویی	۰/۵۴۰**	۰/۳۳۲**	۰/۴۲۲**	۰/۳۱۶**	۰/۲۶۹**	۰/۲۵۹**	۰/۲۸۶**
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

**همبستگی در سطح ۰/۰۱

مأخذ: یافته های تحقیق ۱۳۹۹

جدول ۶. سنجش میزان همبستگی بین توانمندسازی و پایداری اقتصادی روستاها از دیدگاه کارشناسان

متغیر		دسترسی به بازار	بیمه محصولات کشاورزی	سرمایه گذاری	افزایش اشتغال	دسترسی به اعتبارات	تنوع اقتصادی	افزایش درآمد
توانمندسازی	همبستگی پیرسون	۰/۴۲۸**	۰/۵۳۸**	۰/۵۷۱**	۰/۳۸۸**	۰/۲۹۹**	۰/۳۸۱**	۰/۲۷۳**
	کندال تاوویی	۰/۵۶۱**	۰/۴۴۳**	۰/۴۳۱**	۰/۳۷۸**	۰/۴۳۰**	۰/۳۱۵**	۰/۲۴۳**
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

**همبستگی در سطح ۰/۰۱

مأخذ: یافته های تحقیق ۱۳۹۹

مدل برازش رگرسیونی شاخص های تاثیرگذار در پایداری اقتصادی روستاییان در سطح خانوارهای نمونه در محدوده مورد مطالعه نشان داد که توانمندسازی روستاییان ۰/۴۸۲ درصد تاثیر مثبت در پایداری اقتصادی سکونتگاه های روستایی داشته است (جدول ۷).

جدول ۷. تحلیل واریانس عوامل تاثیرگذار در پایداری اقتصادی

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضریب تعیین	R
۰/۴۲۱۴۲	۰/۴۷۶	۰/۴۸۲	۰/۶۹۱

مأخذ: یافته های تحقیق ۱۳۹۹

با بهره گیری از نرم افزار SPSS و با استفاده از واریانس خطی، عوامل و شاخص های تاثیرگذار در پایداری اقتصاد روستایی در روستاهای نمونه مشخص گردید و نتایج حاصله حکایت از آن دارد که کل ابعاد متغیر وابسته کاملاً معنی دار می باشند (جدول ۸).

معنی داری در این قسمت به معنی این است که می توان رگرسیون را ادامه داد.

جدول ۸. تحلیل واریانس وجود رابطه خطی بین توانمندسازی و پایداری اقتصادی

مولفه ها	مجموع مربعات	درجه آزادی df	میانگین مربعات	F	سطح معناداری sig
اثر رگرسیونی	۶/۰۶۰	۴	۴/۲۴۳	۲/۴۱۲	۰/۰۰۰
باقیمانده	۲۰/۳۶۶	۱۲۱	۰/۲۴۸		
کل	۲۸/۹۶۶	۱۲۶			

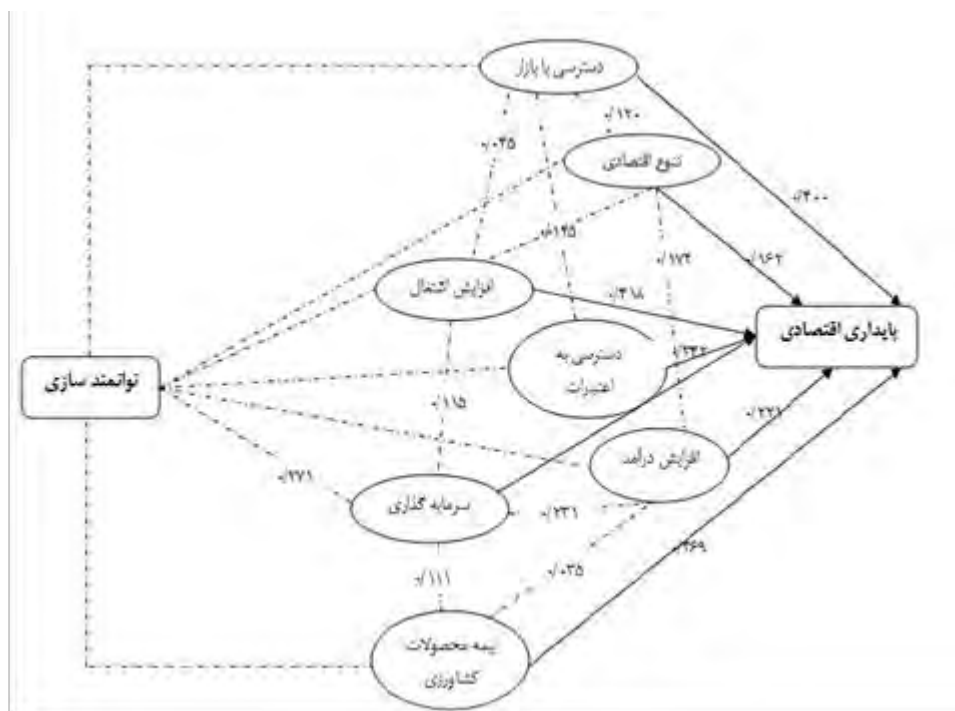
با عنایت به اینکه متغیر وابسته در این قسمت، پایداری اقتصاد روستایی می‌باشد که به توانمندسازی روستاییان وابسته است و در صورت تغییر آن تغییر خواهد کرد لذا متغیر مستقل هم شاخص‌های شفاف‌سازی، شایستگی، همدلی و پاسخگویی، اعتماد و اطمینان، تاثیر و اثربخشی و خودتعیینی می‌باشد. به همین جهت و همچنین قضاوت در مورد سهم و نقش هر یک از این شاخص‌های متغیر مستقل در تبیین متغیر وابسته را باید با مقادیر بتا (Beta) صورت می‌گیرد زیرا این مقدار استاندارد شده بوده و امکان مقایسه و تعیین سهم نسبی هر یک از متغیرها را فراهم می‌سازد. با توجه به ضریب بتای شاخص دسترسی به بازار با مقدار ۰/۴۰۰، بیمه محصولات کشاورزی با مقدار ۰/۳۶۹، سرمایه‌گذاری با مقدار ۰/۲۷۱، افزایش اشتغال با مقدار ۰/۴۱۸، دسترسی به اعتبارات ۰/۳۴۲، تنوع اقتصادی با مقدار ۰/۱۶۲ و افزایش درآمد با مقدار ۰/۲۲۱ میزان تاثیر را در پایداری اقتصادی جامعه مورد مطالعه داشته‌اند (جدول ۹).

جدول ۹. رابطه میان مولفه‌های توانمندسازی و پایداری اقتصادی

متغیرها	ضریب استاندارد BETA	ضریب غیر استاندارد		T	سطح معنی داری
		خطای استاندارد	B		
عرض از مبدا	۰/۲۱۱	۱/۰۴۶	۵/۰۳	۰/۰۰۰	
دسترسی به بازار	۰/۴۰۰	۱/۰۶۲	۶/۶۴۲	۰/۰۰۰	
بیمه محصولات کشاورزی	۰/۳۶۹	۰/۰۶۵	۲/۵۶۳	۰/۰۰۰	
سرمایه گذاری	۰/۲۷۱	۰/۰۷۲	۲/۳۰۲	۰/۰۰۰	
افزایش اشتغال	۰/۴۱۸	۰/۰۴۵	۰/۸۴۱	۰/۰۰۰	
دسترسی به اعتبارات	۰/۳۴۲	۰/۰۶۳	۰/۲۳۸	۰/۴۰۵	
تنوع اقتصادی	۰/۱۶۲	۰/۰۵۱	۰/۴۵۲	۰/۲۳۱	
افزایش درآمد	۰/۲۲۱	۰/۰۷۲	۱/۳۴	۰/۱۵۰	
Durbin-Watson = 1.72					

** متغیر وابسته (پایداری اقتصادی): ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

جهت بررسی اثرات مستقیم و غیر مستقیم توانمندسازی در پایداری اقتصاد روستایی از آزمون تحلیل مسیر استفاده شد. برای انجام تحلیل مسیر ابتدا بین متغیر وابسته (پایداری اقتصادی) و متغیرهای مستقل (شفاف سازی، شایستگی، همدلی و پاسخگویی) رگرسیون گرفته شد و در بقیه مراحل هر یک از شاخص‌ها که بیشترین ضریب بتا (Beta) را داشته‌اند به عنوان متغیر وابسته و سایر عوامل متغیر مستقل فرض شده است و در تصویر ۲ میزان و نوع تاثیر (مستقیم و غیر مستقیم) هریک از متغیرهای مستقل و وابسته نشان داده شده است.

شکل ۲. تحلیل مسیر اثرات توانمندسازی روستاییان بر پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی

یافته‌های حاصل از مدل تحلیل مسیر نشان می‌دهد که اثر مستقیم شاخص تنوع اقتصادی بر پایداری اقتصادی روستاییان کمتر از ابعاد دیگر بوده و شاخص دسترسی به بازار نیز بیشترین تأثیر مستقیم را داشته است. افزون بر این، شاخص دسترسی به بازار بر همه شاخص‌ها (بیمه محصولات کشاورزی، سرمایه‌گذاری، افزایش اشتغال، دسترسی به اعتبارات، تنوع اقتصادی و افزایش درآمد) تأثیر داشته و از طریق همه شاخص‌ها به طور غیرمستقیم بر پایداری اقتصادی مؤثر بوده است. همچنین شاخص افزایش اشتغال بر شاخص‌های سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد تأثیر مستقیم داشته و شاخص تنوع اقتصادی بر شاخص‌های اشتغال و سرمایه‌گذاری تأثیر مستقیم داشته و از طریق آن به طور غیرمستقیم بر پایداری اقتصاد روستایی مؤثر بوده است. تأثیر کلی هر یک از ابعاد در جدول (۱۰) بیان گردیده است.

جدول ۱۰. سنجش میزان اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر پایداری اقتصادی

متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کلی	اولویت بندی
دسترسی به بازار	۰/۴۰۰	۰/۰۴۵	۰/۵۵۱	۱
بیمه محصولات کشاورزی	۰/۳۶۹	۰/۱۱۱	۰/۲۵۴	۵
سرمایه‌گذاری	۰/۲۷۱	-	۰/۲۶۵	۴
افزایش اشتغال	۰/۴۱۸	۰/۱۱۵	۰/۳۸۴	۲
دسترسی به اعتبارات	۰/۳۴۲	۰/۱۴۵	۰/۳۷۵	۳
تنوع اقتصادی	۰/۱۶۲	۰/۱۷۴	۰/۱۳۶	۷
افزایش درآمد	۰/۲۲۱	۰/۱۲۰	۰/۲۰۵	۶

ماخذ: یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۹

اثرات مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌های دسترسی به بازار، بیمه محصولات کشاورزی، سرمایه‌گذاری، افزایش اشتغال، دسترسی به اعتبارات، تنوع اقتصادی و افزایش درآمد در پایداری اقتصادی در روستاهای پیرامون کلانشهر همدان با استفاده از آزمون تحلیل مسیر بدست آمد (جدول ۱۱). بیشترین اثر کلی مربوط به شاخص دسترسی به بازار با میزان (۰/۵۵۱) و کمترین اثر کلی مربوط به شاخص تنوع اقتصادی با میزان (۰/۱۳۶) می‌باشد. تأثیرات کلی به دست آمده حاکی از آن است که توانمندسازی روستاییان پیرامون کلانشهر همدان در محدوده مورد مطالعه در افزایش اشتغال، دسترسی به اعتبارات، سرمایه‌گذاری، بیمه محصولات روستاییان تأثیر مثبتی داشته است ولی در تنوع اقتصادی و افزایش درآمد، تأثیر کمتری داشته است.

نتیجه‌گیری

روستاهای پیرامون شهر همدان (قاسم آباد، حسن آباد، یکن آباد، شورین، چشمه ملک و...) از جمله مهم‌ترین کانون‌های استقرار جمعیت‌های مهاجر از روستاها و حتی شهرهای کوچک به شمار می‌آید. این روستاها به دلیل برخورداری از امتیاز مجاورت و همزیستی با شهر همدان به‌ویژه در ابعاد فرصت‌های شغلی و بهره‌مندی از خدمات زیرساختی دچار تغییرات اقتصادی از جمله زوال بخش کشاورزی که مهمترین رکن اقتصادی و بزرگترین منبع درآمد خانوارهای روستایی می‌باشد روبه‌رو شده است که همین موضوع زمینه ساز رشد بی‌رویه جمعیت در این گونه از روستاها گردیده است. به همین منظور و جهت مقابله با بحران‌های اجتماعی و اقتصادی، در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای اقداماتی جهت توانمندسازی روستاییان به منظور دستیابی به پایداری اقتصادی در ناحیه مورد مطالعه انجام پذیرفته است. اقدامات انجام گرفته موجب بهبود نسبی وضعیت خانوارهای روستایی و همین‌طور پایداری نسبی اقتصاد روستایی گردیده است.

یافته‌ها نشان داد میانگین گویه‌های پایداری اقتصاد روستایی در سطح مناسبی قرار دارد البته ماهیت فعالیت‌ها در این روستاها از بخش اول اقتصادی یعنی کشاورزی که ماهیتی تولیدی دارد فاصله گرفته و به بخش سوم اقتصاد یعنی خدماتی و مسکونی نزدیک شده است و فعالیت‌هایی نظیر سوداگری زمین، شکل گرفته و باعث تغییر الگوهای مصرف، افزایش قیمت زمین، کاهش مالکیت روستاییان و حقوق محیطی آنان نسبت به منابع (به‌ویژه زمین) کاهش محصولات، تغییر الگوی کشت و افزایش مصرف انرژی گردیده است.

علاوه بر این‌ها، یافته‌های تحقیق در زمینه رابطه بین توانمندسازی و پایداری اقتصادی نشان داد، بین ابعاد توانمندسازی و پایداری اقتصادی در روستاهای پیرامون کلانشهر همدان در سطح $0/01$ درصد آلفا رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، به طوریکه هر چقدر توانمندسازی ساکنان روستایی در توسعه روستایی بیشتر باشد پایداری اقتصادی روستایی نیز افزایش پیدا خواهد کرد. همچنین اثرات مستقیم و غیر مستقیم شاخص‌های دسترسی به بازار، بیمه محصولات کشاورزی، سرمایه‌گذاری، افزایش اشتغال، دسترسی به اعتبارات، تنوع اقتصادی و افزایش درآمد بر پایداری اقتصاد روستایی با استفاده از آزمون تحلیل مسیر مورد آزمون قرار گرفت و یافته‌ها نشان داد، توانمندسازی بیشترین اثر کلی را در شاخص دسترسی به بازار با میزان $(0/551)$ داشته و از این طریق موجب پایداری اقتصاد روستایی در این محدوده شده است. به طوریکه با افزایش دسترسی به بازار، اشتغال، دسترسی به اعتبارات، سرمایه‌گذاری و غیره هم افزایش پیدا می‌کند و کمترین اثر توانمندسازی در شاخص تنوع اقتصادی با میزان $(0/126)$ داشته است. تأثیرات کلی به دست آمده حاکی از آن است که توانمندسازی روستاییان در محدوده مورد مطالعه که در قالب برنامه‌های توسعه اتفاق افتاده است موجب افزایش اشتغال در زمینه‌های خدماتی و افزایش سرمایه‌گذاری، دسترسی راحت روستاییان به خدمات مالی و اعتباری، دسترسی به بازارهای فروش و سرمایه‌گذاری‌های غیر دولتی در زمینه‌های مختلف شده است؛ ولیکن با وجود تأثیر زیاد در زمینه‌های ذکر شده این امر تأثیر کمتری بر تنوع اقتصادی در ناحیه مورد مطالعه داشته است. بدین ترتیب یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج حاصل از مطالعات حیدری ساریان (۱۳۹۱)، Duflo (2012)، Drolet (2010)، Marcellus (2009) و Zezza et al (2009) مطابقت دارد. در نتیجه توجه به جایگاه توانمندسازی و ظرفیت‌سازی، باعث ارتقاء پتانسیل‌های موجود در سکونتگاه‌های روستایی، برای رسیدن به توسعه و بهبود عملکرد اقتصادی روستاییان می‌شود. در واقع، ارتقاء و بهبود مؤلفه توانمندسازی در روستاهای پیرامون کلانشهر همدان برای دستیابی به پایداری اقتصادی آنها همانند یکی از راهبردهای اثرگذار، ضرورت دارد که مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه روستایی قرار گیرد و زمینه و زیرساخت‌های لازم برای تحقق آن فراهم شود. برای تحقق این هدف، راهکارها و پیشنهادهایی برای افزایش توانمندسازی مردم و پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

- خوشه‌بندی مناطق روستایی و شهری در واحدهای برنامه‌ریزی منطقه‌ای
- ایجاد شبکه‌های تجاری گسترده به منظور تبادل دانش بین شهر همدان و پیرامون آن
- استفاده مناسب از فرصت‌ها در جهت کاهش محدودیت‌های ارتباطات شهری و روستایی
- تغییر نسبت زمین به کار در روستاها با ایجاد زمینه‌های اشتغال غیر کشاورزی در روستاهای پیرامون

- تقویت نهادهای بازار در جهت عرضه محصولات کشاورزی روستاییان
- بکارگیری رویکرد مشارکت روستایی و شهری از طریق افزایش تولید کالاهای عمومی
- دستیابی هرچه بیشتر روستاییان پیرامون کلانشهر به خدمات عمومی، توسعه و ایجاد ظرفیت‌ها و فرصت‌های جدید اقتصادی، بهبود مدیریت با در نظر گرفتن عوامل منفی خارجی و هماهنگی در مقابله با شکست‌های پیش رو، منجر به توسعه اقتصادی و در نتیجه پایداری اقتصادی می‌شود.

منابع

۱. بیگدلی راد، وحید، ملکی، شهرام. (۱۳۹۹). شناسایی معیارهای مؤثر بر پایداری اجتماعی و اقتصادی در مناطق روستایی ایران، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی ۵۲(۱): ۱۴۷-۱۶۳.
۲. چراغی، بابک، ترابی، تقی، محمدی، تیمور، تقوی، مهدی. (۱۳۹۸). بررسی عوامل عدم تحقق رشد اقتصادی پایدار از منظر سرمایه اجتماعی در اقتصاد ایران، فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی ۹ (۳۴): ۷۷-۹۸.
۳. حیدری ساربان، وکیل. (۱۳۹۱). توانمندسازی گامی اساسی در جهت نیل به توسعه روستایی (مطالعه موردی: شهرستان مشگین شهر)، نشریه تحقیقات جغرافیایی ۲۷(۳): ۱۶۹-۱۸۸.
۴. زاهدی مازندرانی، محمد جواد. (۱۳۹۰). توانمندسازی، دانشنامه سازمان دهیاری‌ها و شهرداری‌ها. چاپ اول، انتشارات وزارت کشور، تهران.
۵. شجاعی، زهرا. (۱۳۷۹). مجموعه سمینار توانمندسازی زنان، مشارکت بخش زنان ریاست جمهوری در ایران، تهران. نشر مرکز.
۶. شفیعی ثابت، ناصر، هراتی فرد، سعیده. (۱۳۹۴). تأثیر مشارکت تورگردان‌ها در پایداری و توسعه سکونتگاه‌های محلی (مطالعه موردی: منطقه تهران و البرز)، نشریه برنامه ریزی و توسعه گردشگری ۱۳، ۹۳-۱۱۹.
۷. صالحی چگنی، مجتبی، رحیمیان، مهدی، غلامرضایی، سعید. (۱۳۹۷). واکاوی راه کارهای صندوق‌های اعتباری خرد در توانمندسازی زنان روستایی (مورد مطالعه: استان لرستان)، نشریه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران (علوم کشاورزی ایران) ۴۹ (۴): ۶۷۵-۶۸۷.
۸. قاسمی، یارمحمد، عزیزی، زهرا، مهدی زاده، حسین. (۱۳۹۹). چگونگی درک زنان روستایی از توانمندی خود، مجله توسعه اجتماعی ۱۴ (۵۶): ۱-۳۰.
۹. کیمیایی، سید علی. (۱۳۹۰). شیوه‌های توانمندسازی زنان سرپرست خانوار، نشریه رفاه اجتماعی ۱۱ (۴۰): ۶۳-۹۲.
۱۰. واعظ زاده، ساجده، ایاسه، علی. (۱۳۹۵). مؤلفه‌های پایداری اجتماعی در برنامه‌های توسعه ایران، نشریه مطالعات توسعه اجتماعی ایران ۷ (۲): ۴۵-۵۹.
۱۱. ودادی، احمد، مهرآرا، احمد. (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین توانمندسازی روانشناختی و تعهد سازمانی (مطالعه موردی: ادارات امور مالیاتی شهر تهران)، پژوهشنامه مالیات ۶۶، ۱۶۱-۱۸۰.
۱۲. یاسوری، مجید، جوان، فرهاد. (۱۳۹۴). تحلیل محدودیت‌های تنوع بخشی اقتصاد روستایی (مورد مطالعه: دهستان اشکور علیا)، اقتصاد فضا و توسعه روستایی ۴ (۳): ۱۹-۳۷.
13. Akhter, J. & Cheng, Kun,. (2020). Sustainable Empowerment Initiatives among Rural Women through Microcredit Borrowings in Bangladesh, Sustainability, 12(6):22-75.
14. Cheston, S., & Khun, L. (2002). Empowering women through microfinance. Daley-Harris San (ed). Bloomfield, Connecticut.
15. Cvetanovic, S., Despotovic, D. & Filipovic, M. (2015). The Concept of Social Capital in Economy Theory. Science Review Article, 61(4): 73-84.
16. Drolet, J. (2010). Women, micro credit and empowerment in Cairo, Egypt, International Social Work.
17. Duflo, Esther. (2012). Women Empowerment and Economic Development, Journal of Economic Literature. 50(4): 1051-1079.
18. Eastly, W. (2006). Social cohesion, institution and growth, Economics and Politics, 18 (2), 103-105.
19. Elsheikh, S., & Elamin, S. (2013). The Economic Empowerment of Urban Women in Sudan: Empirical Analysis. The Journal of American Academy of Business, Cambridge Vol. 19 (1).
20. Evans, E. N. (2010). Liberation Theology, Empowerment Theory and Social Work Practice with

21. Fernandez, S., & Moldogaziev, T. (2015). Employee Empowerment and Job Satisfaction in the U.S. Federal Bureaucracy: A Self-Determination Theory 16. Perspective, the American Review of Public Administration, 45 (4): 375-401.
22. Ferroni. (2008). Development under condition of inequality and distrust: social cohesion in Latin America. International Food Policy Research Institute. Discussion Paper, 1-77.
23. Fetterman, David. M., & Wandersman, Abraham. (Eds.). (2005). Empowerment evaluation principles in practice. Guilford Press.
24. Hancer M., and Georg T. (2005). Psychological empowerment of non-supervisory employees working in full-service hospitality. Management. 22. PP:3-5.
25. Hazel Jean L. Malapit., Suneetha Kadiyala., Agnes R. Quisumbing., Kenda Cunningham., Parul Tyagi. (2015). Women's Empowerment Mitigates the Negative Effects of Low Production Diversity on Maternal and Child Nutrition in Nepal, Journal of Development Studies, 51(8), 1097-1123.
26. Holmstrom, I., & Roing, M. (2010). The relation between patient-centeredness and patient empowerment: A discussion on concepts. Patient Education and Counseling, 79, 167-172. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2009.08.008>.
27. Kyem, P.A.K. (2004). Power, Participation, and Inflexible Institutions: An Examination of the Challenges to Community Empowerment in Participatory GIS Applications. Cartographica, 38(3&4):5-17.
28. Machmuddah, Z, Tristiarini, N, & Wismantoro, Y. (2020). Empowering Viiiage Women to Improve Family Economy. International Journal of Sustainability, Education, and Global Creative Economic (IJSEGE), 3(3): 560-565.
29. Marcellus, Ikeanyibe Okey. (2009). Development Planning in Nigeria: Reflections on the National Economic Empowerment and Development Strategy (Needs) 2003-2007. Journal of Social Sciences, 20:197 - 210.
30. Namvong S. and Bacongus R. (2010). The farmer-driven approach and its contributions to farmer empowerment in the village extension system of Lao People, s Democratic Republic. Middle-East Journal of Scientific Research. 6(2):108-116.
31. North, D. C. Joseph, J. W. & Barry, R. (2009). Violence and social orders: A conceptual Framework for Interpreting Recorded human history. Cambridge University Press.
32. Oxoby, R. J. (2000). Understanding social inclusion, social cohesion and social capital: Department of Economics. University of Calgary. Economic Research paper, 9.
33. Santos, Paulo and Barrett, Christopher. (2010). Identity, Interest and Information Search in a Dynamic Rural Economy. World Development, 38 (12): 1788-1796.
34. Sillberfein, Marilyn. (2004). Settlement form and Rural Development: Scattered Versus Clustered Settlement, 80. (5): 258-261.
35. Yari Hesar, Aristotle; Parishan, Majid and Heidari Sarban, Lawyer. (2018). Assessing the Impact of Financial Reforms on the Sustainability of Rural Economic Indicators, Case Study: Villages in Sardabeh, Rural Research, Volume 8, Number 3, pp: 536-553.
36. Zezza, A., Gero, C. Benjamin, D. & Paul, W. (2009). Rural Income Generating Activities: whatever Happened to the Institutional Vacuum? Evidence from Ghana, Guatemala, Nicaragua and Vietnam, world Development Vol.37, No.7, PP.1297-1306.